

TROPISCH NEDERLAND

VEERTIENDAAGSCH TIJDSCHRIFT
TER VERBREIDING VAN KENNIS OMTRENT
NEDERLANDSCH OOST- EN WEST-INDIË

ONDER REDACTIE VAN PROF. DR. A. W. NIEUWENHUIS, DR. Z. KAMERLING,
S. A. REITSMA, PROF. DR. B. G. ESCHER, C. K. KESLER EN H. F. TILLEMA.

Vaste medewerkers: G. J. STAAL, Oud-Gouverneur van Suriname, Prof. Dr. L. P. LE COSQUINO DE BUSSY,
H. CH. G. J. VAN DER MANDERE, M. C. VAN ROUVEROY VAN NIEUWAAL en vele anderen.

UITGAVE: N. V. DRUKKERIJ EN UITGEVERIJ J. H. DE BUSSY, ROKIN 60-62, AMSTERDAM

ABONNEMENTSPRIJS PER JAAR: FRANCO PER POST f 12.—, VOOR HET BUITENLAND f 15.—
LOSSE NUMMERS VOOR ZOOVER BESCHIKBAAR, f 0.50.

Stukken voor de redactie in te zenden: Jan van Goyenkade 44, Leiden.

INHOUD: De Ontwikkeling van het Verkeerswezen in Nederlandsch-Indië, door S. A. REITSMA. VI. Het Verkeerswezen door de lucht. VII. Samenvatting. — Bali-Impressies, door L. VAN DER WTLK met foto's van den schrijver. I. — Nederland's roeping in Indië, door Prof. Dr. A. W. NIEUWENHUIS. XVI.

DE ONTWIKKELING VAN HET VERKEERSWEZEN IN NEDERLANDSCH-INDIË

door S. A. REITSMA.

VI. *Het Verkeerswezen door de lucht.*

De jongste communicatiemiddelen in Indië zijn wel de vliegdiensden. Nog niet zoo heel lang geleden werd in allen ernst beweerd, dat tengevolge van de sterke, plaatselijke verwarming der aarde in de lucht ontstane *remou's* het vliegen in Indië zoo niet onmogelijk dan toch hoogst gevaarlijk zouden maken. Deze sombere voorspelling werd echter door den militairen vliegdienst schitterend gelogenstraft en meer en meer bleek, dat ook in Indië het vliegwezen — zoowel het militaire als het burger vliegwezen — een groote toekomst tegemoet zou gaan. Onmiddellijk na de oprichting van de K.L.M. (Oct. 1919) werden pogingen in het werk gesteld om in Indië een burgervliegdienst in het leven te roepen. Generaal Snijders ver-

trok daartoe reeds in 1920 naar Indië om onderhandelingen met de Regeering te openen. De omstandigheden waren echter niet gunstig, in Indië maakte men juist een financieele depressie door. Men bleef echter op geldelijken steun aandringen, evenals de Commissie voor de Luchtvaart, welke in April 1924 ingesteld was. De reis van de heeren Van der Hoop van Slochteren, Van Weerden Poelman en Van den Broecke met hun eenmotorige Fokker VII in October 1924 werkte stimulerend in de gewenschte richting.

Drie jaar later dus in 1927 bracht een consortium in Nederland een bedrag van f 10.000.000.— bijeen om met dit bedrag de Indische luchtvaartonderneming op te richten.

NEDERLAND'S ROEPING IN INDIË

door Prof. Dr. A. W. NIEUWENHUIS.

XVI.

Zulks komt wel hierin uit, dat toen wij op 21 Augustus de taga harok, de aanlegplaats aan het begin van den landweg over het gebergte bereikten, wij 330 M. gestegen waren en dat feitelijk in acht dagen, waarop wij gezamenlijk voorwaarts waren getrokken. Den volgenden rustdag, die den mannen wel toekwam, werden een aantal mijner Maleiers langs het pad gezonden, om den weg te verkennen. Reeds des avonds keerden zij terug met de melding, dat die vrij lang was, echter goed begaanbaar en dat zij dien tot aan de Laja, het zijriviertje van de Kajan aan de overzijde der waterscheiding, hadden kunnen volgen.

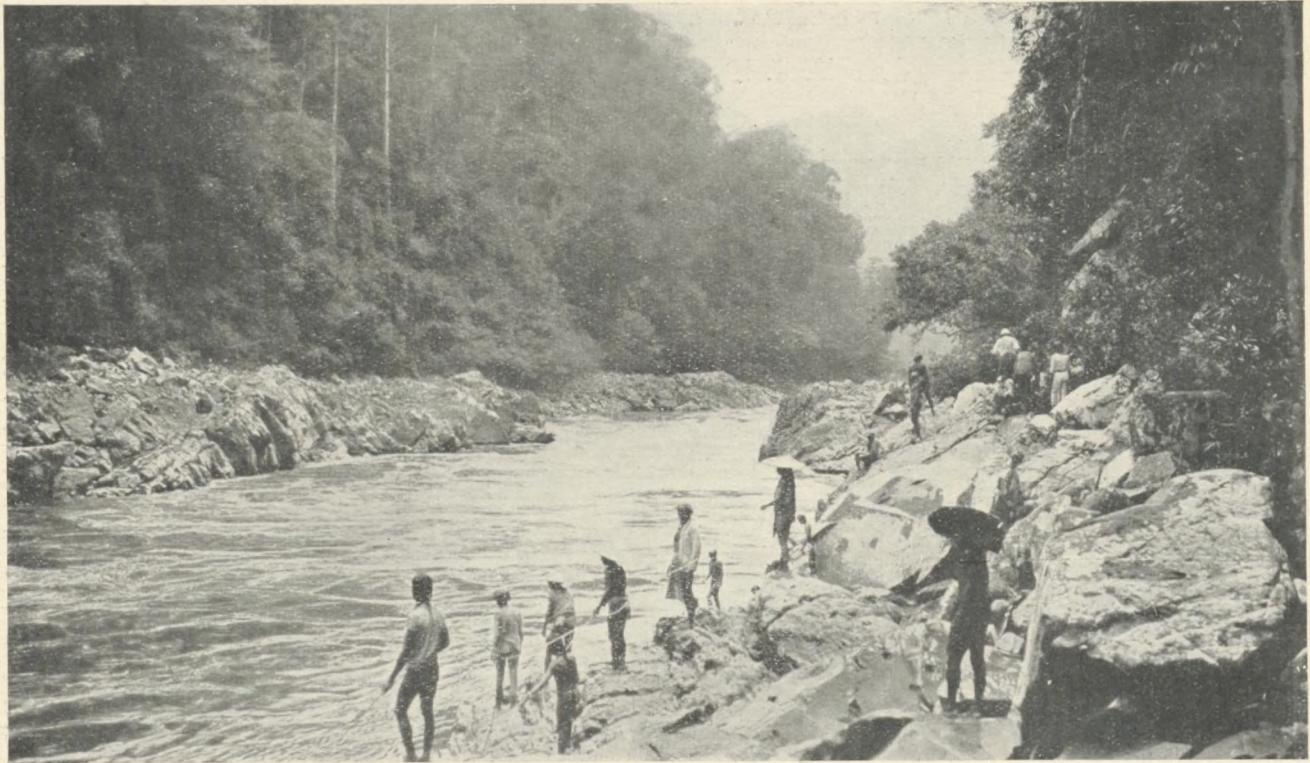
Om zoo snel mogelijk vooruit te komen, werd besloten alle uitrustingsstukken, die niet hoogst noodzakelijk waren, bij de booten achter te laten. Onder eenige matten tegen den regen werden dus een paar klapstoeltjes, matrassen en andere voorwerpen in het bosch neergelegd en na eenige maanden vonden wij dat alles in dien zelfden toestand terug.

Het gelukte mij met een paar man twee dagen later ook de Laja te bereiken, daar een beekje in een diepe spleet tusschen hooge rotsen in hetzelfde beklemmende oerbosch. In den heftigen regen, bijna zonder bedekking en met veel te weinig voedsel, was de eerste nacht in Apoe Kajan niet aangenaam. Evenwel de overgrootte vermoeidheid van ons allen deed in den slaap reeds spoedig vergetelheid vinden en wij wachtten zelfs niet, toen wij bij het vallen van den nacht in de verte een schot meenden te hooren en daarop ook met onze geweren antwoordden. Er verscheen trouwens niemand.

Wel reeds vroeg den anderen morgen, toen wij door den nevel den Maleier Mail zagen aankomen. Uit de legerplaats der dragers had hij zich den vorigen namiddag nog op weg begeven, toen men tot het besluit gekomen was, dat ik niets te eten had. Met

zijn gebakken cakes was hij echter verdwaald geraakt, was het ook geweest, die geschoten en ons antwoord gehoord had, maar nog erger vreezende, had hij den nacht aan den voet van een boom doorgebracht en was nu zoo vroeg mogelijk opgebroken. Niet lang daarna kwam ook Kwing Irang met een aantal Kajans uit den mist te voorschijn, maar trok op mijn aandringen verder naar de aanlegplaats der booten aan het andere einde van den landweg. Ik wilde op den geheelen dragerstros wachten, maar deze bleef zoo lang uit, dat ik mij wel op weg moest begeven, wilde ik niet nog een tweeden nacht daar verblijven. Pijnlijk en stijf met bijna leege maag ging het nu langs het hoogst bezwaarlijke pad door het druipende woud verder. Na een paar uur daalden wij weer in het riviertje af en daar vond ik in alle eenzaamheid een mijner reisgenooten uit Java Abdoel op een rolsteenbank zitten. Hij voelde zich verplicht, om op ons te wachten met de goede tijding, die hij kon mededeelen. Wat verderop was namelijk Anjang Njahoe, onze afgezant naar de Kënja's, aangekomen en had gezegd, dat het Kënjahoofd Boei Djalong ons wilde afhalen, zoodra hij onze aankomst aan de Kajanrivier vernomen zou hebben. Natuurlijk goot die tijding nieuwe kracht in onze overspannen spieren en spoedig waren dan ook de bootjes bereikt, die Anjang Njahoe en Bang Awan, de zoon van Kwing, hadden gebracht, om ons het riviertje te doen afvaren. Hunne verdere tijdingen waren niet minder welkom. Er was eerst een samenkomst van hoofden geweest, waarop sommigen zich tegen mijne ontvangst hadden verzet.

Vooral was het een oudere broeder van Boei Djalong geweest, die er uit vrees voor hoofdgeld der Indische regeering tegen gepleit had. Met een geschenk aan die tegenstanders van wit katoen, dat ik hem medegegeven had, waren zij evenwel tot zwijgen gebracht.

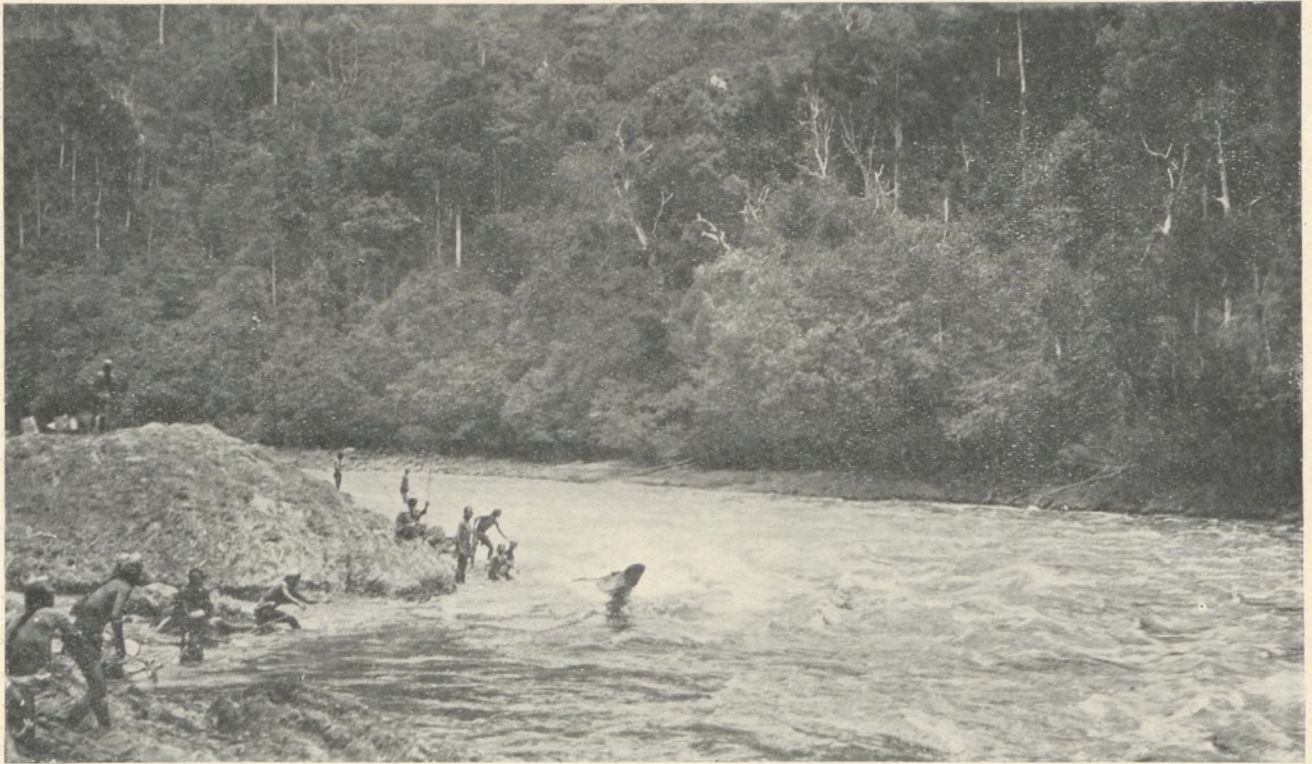
Foto Van Eelde.

Het voortslepen der booten over eene diepe stroomversnelling in de boven-Kajanrivier.

De hulp, die men ons wilde verleen, kreeg er een te grootere, politieke beteekenis door. Niet weinig werd dat versterkt door het verhaal over Boei Djalong's tocht naar Koetsjing in Sërawak, waar de radja hem inderdaad voorgesteld had, op zijn gebied over te gaan, maar het hoofd had toen gezwegen. Nu maakte men zich beneden aan de rivier gereed, mij dadelijk af te halen, als men onze aankomst aan de Kajanrivier vernomen zou hebben.

Natuurlijk brachten deze tijdingen weer levendigheid in den zorgenvollen toestand der laatste dagen en den 27en Augustus trok ons geheele geleide er op uit, om in eens alle goederen naar onze legerplaats over te brengen. Het zoude daarvoor een nacht onderweg moeten doorbrengen en liet ons alzoo met enkelen alleen achter. Anjang Njahoe werd ook dien dag weer naar de Kënja's gezonden om onze zeer voorspoedige aankomst te melden, maar met de opdracht ons zoo spoedig mogelijk te komen helpen.

Voor al neep het, wat onze voedingsmiddelen betrof. De Kajans hadden slechts eene matige hoeveelheid rijst verder medegevoerd en ik had daardoor niet voldoende meer van hen kunnen koopen. Mijne Maleiers hadden het de laatste dagen met het halve ration moeten stellen en de Kajans zelf waren ook aan het einde van hun voorraad. Wij rekenden echter, dat onze gezanten den 31en Augustus weer terug zouden kunnen zijn en dat wij door sagokloppen nog in den nood zouden kunnen voorzien. Van dit laatste kwam echter niets; mijne Dajaks begonnen ijlings eenige booten uit boomen van het bosch te houwen in de niet ongegronde meening, dat de Kënja's allicht niet genoeg booten voor ons transport zouden zenden, en de Maleiers toonden hetzij door oververmoeidheid, hetzij uit weerszin, in deze streek ver het bosch in te gaan, weinig lust ons kamp te verlaten. Ook de Kajans deden al spoedig na het bewerken der booten niets meer. Zelfs toen een rhinoceros dicht bij ons kamp langs trok, zooals

Foto Van Eelde.

De mannen aan de rotanlijnen om de booten naar boven te trekken in een zware stroomversnelling der Kajanrivier. Borneo.

uit het spoor bleek, werd hun jachtlust niet opgewekt en men roerde zich niet meer.

De 31^e Augustus verliep echter en daar onze laatste rijst den volgenden dag des morgens werd uitgedeeld, werd er besloten, dat Bang Awan, de zoon van Kwing Irang, met een mijner Maleiers zou trachten, de Oema Bom, die het dichtst bij moesten wonen, te bereiken om er wat rijst op te doen. Na zijn vertrek bleven wij allen met hongerige magen achter en met den honger kwamen ook weer de vrees en sombere voorgevoelens onder ons opdagen. Niemand verroerde zich meer buiten de hutten, een enkele verscheen slechts bij ons om te vragen of wij ook niet dachten, dat de Kënja's toch nog tegen ons gezelschap zouden optreden en Anjang Njahoe en de zijnen reeds hadden vermoord. Hoewel wij Europeanen in eene allesbehalve opgewekte stemming verkeerden, was het toch niet zoo met ons gesteld en wij poogden dus onze tochtgenooten zooveel mogelijk een riem onder het hart te steken. Dat duurde

echter niet lang, want het zal ongeveer negen uur geweest zijn, toen Bang Awan en zijn makker reeds weer terugkeerden, omdat een links opvliegende vogel een ongunstig voorteeken gegeven had op weg en dus hadden zij het niet gewaagd nog verder te gaan, om in onzen nood te voorzien. Wel zelden ben ik zoo zeer onder den indruk van het weerzinwekkende van dit bijgeloof geweest; trouwens al onze mannen waren onder dien tegenspoed terneergeslagen. Had nog een teeken hen komen veront-rusten, dan zouden zij allen zonder ons in het bosch teruggevlucht zijn; waarop een enkele reeds bij ons had aangedrongen.

Zoo heerschte er al spoedig eene doodelijke stilte in ons midden en wij waren ook alles behalve in de stemming, om die te verlevendigen. Gegeven bovendien het vaste geloof van allen aan die voorteekens hunner geesten, scheen het zelfs niet raadzaam het tweetal ons misnoegen te kennen te geven, dat zij in dezen noodtoestand niet gewaagd

hadden door te gaan. Na eenigen tijd verschenen een paar man met bedrukte gezichten bij ons, om ons te vragen of ook wij niet geluiden meenden te hooren, alsof heel in de verte booten naar boven werden geboomd. Aanvankelijk niet, maar toch scheen het ons later ook, eerst heel flauw en toen met toenemende duidelijkheid. Vol spanning luisterende, verscheen er beneden om den hoek eerst een steven en toen de geheele boot van Anjang Njahoe en achter hem een vloot van kleine bootjes met onbekende gezichten. Alleen de eerste legde bij ons aan, alle anderen schaarden zich aan den anderen oever, met schuwe gezichten afwachtende, hoe alles zou verlopen.

De mannen uit de eerste boot vervoegden zich eerst bij Kwing Irang en na eene korte samenspraak kwam deze met Anjang Njahoe aan het hoofd van een zestal Kënja's zich bij ons vervoegen. Tot mijn niet geringe verrassing begon Anjang mij recht hartelijk de hand te schudden, er spoedig bijvoegende, dat hij dit deed om de Kënja-hoofden, die bij hem waren te toonen, hoe men Europeanen ontvangen moet, omdat allen zeer verlegen waren, dat niet te weten. Zelfs hier dus die verlegenheid der menschen over zulke kleinigheden, die ook bij mijne eerste verschijning aan de Mahakam de lieden zoo verontrust had. De Kënja's toonden echter snel van begrip te zijn, want achter elkaar schudden zij mijne hand met een ernst, alsof zij het van kindsbeen af gewend waren geweest.

Kwing Irang begon toen in 't Boesang uit te leggen, dat men gekomen was om ons af te halen, dat Boei Djalong bovendien eenige pakken rijst medegezonden had en hij zelf met veel meer menschen beneden bezig was, den weg voor ons in gereedheid te brengen. Nauwelijks hoorden de Kënja's, dat ik in het Boesang antwoordde, of zij mengden zich in het gesprek en bevestigden dat alles, tevens op spoed aandringende. Toen de menschen aan de overzijde zagen, dat de kennismaking zonder ongelukken afliep, waagden zij zich ook met hunne booten in ons midden, waar de levendigheid in niet geringe mate vermeerderd werd door de

toebereiding van de rijst, die ons aller magen moest vullen.

Intusschen waren de jonge hoofden reeds bezig, het vraagstuk van ons vervoer onder de oogen te zien. Wij hadden namelijk de Kajanrivier zeer hoog bereikt en beneden strekte zich eene rij watervallen uit, die niet konden worden overgetrokken. De booten van beneden moesten dus hoog langs de rotsen der oevers worden getrokken, waarvoor men, als ons later bleek, een waren wegaanleg daar had moeten uitvoeren. In ieder geval moesten de booten klein en licht zijn, zoodat wij en onze goederen lang niet allen mede konden varen. Zoo kwamen wij overeen, dat de Kajans en een paar Maleiers met een deel der goederen zouden achterblijven, en wij dadelijk mede naar beneden zouden trekken. Kistjes en onze kampbenoedigheden gingen zooveel mogelijk mede en ik had er mij nog nauwelijks rekenschap van gegeven, hoe snel en als van zelf alles op aanwijzingen der hoofden werd uitgevoerd, of ik zat ook reeds in een boot en voort ging het de rivier af.

Het bleek, dat wij in een geheel ander land aangekomen waren, als de tot dusver bereisde streken, want in plaats van een alles bedekkend oerbosch, zagen wij hier in hoofdzaak jong opgeschoten bosch, struikgewas en grasvlakten. Een en ander was een gevolg van de dichte bevolking, die door haar rijstbouw het oerbosch had uitgerooid, terwijl het koele klimaat een snel herstel van het woud niet in de hand werkte en andere gewassen als alang-alang gelegenheid tot ontwikkeling gaf.

Zoowel Demmeni als ik kwamen zeer onder den indruk, toen wij boven de watervallen aan moesten leggen en verder langs de steile rotswanden onze booten, goederen en wij zelf moesten voortbewogen worden. Dit kon slechts geschieden langs in de wanden uitgegraven wegen, sommige een vijftig meters boven de schuimende golven, en waar ravijnen naar de rivier afdaalden, hadden de Kënja's een soort van bruggen geslagen, waar de booten ook overgetrokken konden worden.

(Wordt vervolgd)